

Sokakta Çalışan Çocuklar Sorunu

Özcan ERDOĞAN¹

Özet

Son yıllarda özellikle büyük şehirlerimiz olmak üzere göç alan kentlerimizde, sokakta çalışan çocukların durumu önemli bir sosyal sorun olarak karşımıza çıkmaktadır.

Ülkemizin sosyolojik, ekonomik ve kültürel yapısı, çocukların çeşitli nedenlerle sokaklarda çalışmasına neden olmaktadır. Sokakta yaşayan/çalışan ve her türlü istismara maruz kalan çocukların içinde buldukları bu ortam, beden ve ruh sağlıklarını olumsuz etkilemekte ve gittikçe artan sayıları toplumumuzun bugünü ve yarını için büyük bir potansiyel tehdit oluşturmaktadır.

Ülkemizin de taraf olduğu uluslararası yükümlülükler ve millî mevzuatımızın çocuklarla ilgili öngörmüş olduğu ilke ve kurallar çerçevesinde sokakta yaşayan/çalışan ve her türlü istismara açık bırakılan çocukların beden, ruh ve ahlâkî gelişimlerini sağlayarak, topluma faydalı birer birey olmaları sağlanmalıdır.

Bu makalede sosyal devlet anlayışı bağlamında sokakta yaşayan/çalışan ve her türlü istismara açık bulunan çocukların durumu incelenecek ve önemli bir sosyal sorunumuz olan bu konunun çözümüne yönelik yapılabilecek çalışmalar üzerinde durulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Sokakta çalışan çocuklar, kent yoksulluğu, sosyal devlet anlayışı, çalışma hakkı

---

¹Dr. Mülkiye Başmüfettişi, İçişleri Bakanlığı Mülkiye Teftiş Kurulu Başkanlığı, Ankara.
email to:erdogantr2003@yahoo.co.uk

Children Working In The Streets

Abstract

In recent years, the problem of children who work in the streets has become a major socio-economic problem in the big cities, especially in those that allow immigration.

Due to the numerous reasons arising from the social, economic and cultural structure of our country, many children work in the streets. The state, in which these children, who suffer all kinds of abuse, are in, is detrimental for their physical and psychological health. Furthermore, the increasing number of street children gives rise to grave concerns for the future of our society.

In accordance with the obligations arising from being a party to international agreements and in the light of the rules and principles of our national laws, it is necessary to help these children to become a functional part of the society by supporting them in terms of their physical and psychological health and their moral development. This article will focus on the children who live and work in the streets and who, as a result of this, suffer all kinds of abuses. With the concept of social state in mind, we will also discuss the type of work needed to find a solution to this problem of major social importance.

Keywords: *Children who live and work in the streets, Poverty in cities, The concept of social state, The right to work*

1.Giriş: Sosyal Devlet İlkesi

1.1. Genel Olarak Sosyal Devlet Anlayışı

Ülkemizde 1961 Anayasası “sosyal devlet” ilkesini ilk kez Kabul etmiştir. 1961 Anayasası sosyal ve ekonomik hakları ve ödevleri ilk defa anayasal düzeyde tanıyan anayasadır.² 1982 Anayasasının 2’nci maddesine göre, “Türkiye Cumhuriyeti, toplumun huzuru, milli dayanışma ve adalet anlayışı içinde, insan haklarına saygılı, Atatürk

---

² Kemal Gözler, *Türk Anayasa Hukuku, Bursa , Ekin Kitabevi Yayınları, 2000, s.77*

milliyetçiliğine bağlı, başlangıçta belirtilen temel ilkelere dayanan, demokratik, laik ve sosyal bir hukuk Devletidir”³. Aynı şekilde, ülkemizin yönetim sistemini örnek aldığı, Fransa Cumhuriyeti Anayasasında da, “Fransa Cumhuriyetinin bölünmez, laik, demokratik ve sosyal olduğu” belirtilmektedir. Sosyal devlet anlayışı, Kemal Gözler’in kaleme aldığı Türk Anayasa Hukuku adlı eserinde, Ergun Özbudun’dan alıntılanarak belirttiği “sosyal devlet”, “devletin sosyal barışı ve sosyal adaleti sağlamak amacıyla sosyal ve ekonomik hayata aktif müdahalesini gerekli ve meşru gören bir anlayış” olarak tanımlanmaktadır. Diğer bir ifadeyle sosyal devleti, herkese insan onuruna yaraşır asgarî bir hayat seviyesi sağlamayı amaçlayan bir devlet anlayışı olarak tanımlamaktadır⁴.

1.2. Anayasa Mahkemesinin Sosyal Devlet Anlayışı

Anayasa Mahkemesi 1982 Anayasası döneminde verdiği kararlarıyla sosyal devlet ilkesini tanımlamaya çalışmıştır. 26 Ekim 1988 tarih ve K.1988/33 sayılı kararında da sosyal devleti şöyle tanımlamıştır: “Sosyal hukuk devleti, güçsüzleri güçlüler karşısında koruyarak gerçek eşitliği yani sosyal adaleti ve toplumsal dengeyi sağlamakla yükümlü devlet demektir. Çağdaş devlet anlayışı, sosyal hukuk devletinin, tüm kurumlarıyla Anayasa’nın sözüne ve ruhuna uygun biçimde kurulmasını gerekli kılar. Hukuk devletinin amaç edindiği kişinin korunması, toplumda sosyal güvenliğin ve sosyal adaletin sağlanması yoluyla gerçekleştirilebilir... Anayasa’nın Cumhuriyetin nitelikleri arasında yer verdiği sosyal hukuk devletinin dayanaklarından birini oluşturan sosyal güvenlik kavramının içerdiği temel esas ve ilkeler uyarınca toplumda yoksul ve muhtaç insanlara devletçe yardım edilerek onlara insan onuruna yaraşır asgarî yaşam düzeyi sağlanması, böylece, sosyal adaletin ve sosyal devlet ilkelerinin gerçekleşmesine elverişli ortamın yaratılması gerekir”⁵. Yine başka bir kararında Anayasa Mahkemesi sosyal devleti, insan hak ve özgürlüklerine saygı gösteren, kişinin huzur ve refahını gerçekleştiren ve bunları güvence altına alan, kişi ile toplum yararları arasında denge kuran, emek ve sermaye ilişkilerini dengeli biçimde düzenleyen, özel teşebbüsün güvenlik ve

---

³ T.C. 1982 Anayasası md. 2

⁴ a.g.e., s.154

⁵ AYM Kararlar Dergisi, Sayı 24, s.451-452.

kararlılık içinde çalışmasını sağlayan, çalışanların insanca yaşaması, çalışması ve kendisini geliştirmesi için sosyal, ekonomik ve mali önlemler alarak adaletli bir hukuk düzeni kuran ve bunu devam ettirmeyi amaç edinen olarak tanımlamaktadır⁶. Esasen bu kararlar ışığında, Ergun Özbudun sosyal devleti kısaca, “*sosyal adalet ve sosyal güvenliği sağlamak ve herkes için insan haysiyetine yaraşır asgarî bir hayat düzeyini gerçekleştirmekle yükümlü bir devlet olarak*” tanımlamaktadır.⁷

1.3. Sosyal Devleti Gerçekleştirmeye Yönelik Tedbirler

Herkese insan onuruna yaraşan asgarî bir yaşam düzeyi sağlama amacı olan sosyal devleti gerçekleştirmeye yönelik hukukî tedbirleri ve araçları herşeyden önce herkese insan onuruna yaraşan asgarî bir yaşam düzeyi sağlamaya yönelik tedbirler olarak “sosyal haklar” başlığı altında toplayabiliriz. Sosyal devletin temel amacının herkese insan onuruna yaraşan asgarî bir yaşam düzeyi sağlamak olduğunu yukarıda söylemiştik. Böyle bir yaşam düzeyini sağlamak için en azından çalışma şartları ve dinlenme hakkı, sosyal güvenlik hakkı, konut hakkı, sağlık hakkı ve eğitim hakkı gibi hakların tanınması ve gerçekleştirilmesi gerekir: Nitekim, 1982 Anayasamızın 50’nci maddesinde çalışma şartları ve dinlenme hakkı tanınmıştır. Bu maddeye göre, “*Kimse, yaşına, cinsiyetine ve gücüne uymayan işlerde çalıştırılmaz. Küçükler ve kadınlar ile bedeni ve ruhi yetersizliği olanlar çalışma şartları bakımından özel olarak korunurlar...*”⁸ Anayasamızın yukarıda anılan maddesi bağlamında çalışma hayatının düzenlenmesi ve çocuk çalışanlar noktasında gerekli düzenlemelerin yapıp korunmaları anayasamızın amir hükmüdür. Yine çalışan ve ücret alan insanların, daha sonra değişik sebeplerle çalışamayacak duruma düştüklerinde, sosyal güvenlik haklarının tanınmış ve gerçekleştirilmiş olması gerekir. Aksi takdirde insanca yaşam düzeylerini kaybederler. Anayasa kişilerin sosyal güvenlik hakkını 60’ıncı maddesinde tanımıştır. Bu maddeye göre, “*Herkes, sosyal güvenlik hakkına sahiptir. Devlet, bu güvenliği sağlayacak gerekli tedbirleri alır ve teşkilatı kurar*”. Aynı şekilde Anayasamızın 61’inci

⁶ AYM, 5 Ekim 1995 Tarih ve E.1995/15, K.1995/55 Sayılı Karar, RG, 18 Şubat 2000, S 23968, s.57

⁷ Ergun Özbudun, *Türk Anayasa Hukuku, Ankara, Yetkin Yayınları, 2002, s.102*

⁸ T.C. 1982 Anayasası md.50

maddesinde de özel olarak korunması gereken kimseler hakkında da “... Devlet, korunmaya muhtaç çocukların topluma kazandırılması için her türlü tedbiri alır. Bu amaçlarla gerekli teşkilat ve tesisleri kurar veya kurdurur” hükmü getirilmiştir.⁹.

Öte yandan bir insanın, insan onuruna yaraşan asgarî bir yaşam düzeyi içinde yaşayabilmesi için gerekli diğer bir koşul da bir konutunun olmasıdır. Bir konutta veya bir sosyal merkezde barınmayan bir kimsenin insan onuruna yaraşan bir yaşam düzeyi sürdürdüğü söylenemez. Anayasamızın 61’inci maddesinde özel olarak korunması gereken çocuklar için özellikle de sokaktaki çocuklar için gerekli tesislerin kurulması veya kurdurulması son derece önemlidir. Bununla beraber insanın asgarî bir yaşam düzeyi içinde yaşayabilmesi için gerekli diğer bir koşul da, hastalandığında tedavi olabilmesidir. Anayasamızın 57’nci maddesinde belirtilen “herkes, sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkına sahiptir... Devlet, herkesin hayatını, beden ve ruh sağlığı içinde sürdürmesini sağlamak;...¹⁰ şeklindeki amir hükmü doğrultusunda sokakta yaşayan/çalışan çocuklar için sağlıklı bir yaşam sağlamakla yükümlüdür. Yine, bir insanın, insan onuruna yaraşan asgarî bir yaşam düzeyi içinde yaşayabilmesi için, minimum bir eğitim ve öğrenim sahibi olması gerekir. Örneğin okuma yazma bilmeyen bir kişinin modern toplumda insan onuruna yakışır bir hayat sürebileceğini söylemek pek zordur. Anayasamız eğitim ve öğrenim hakkını 42’nci maddesinde düzenlemiştir. Maddeye göre, “Kimse, eğitim ve öğretim haklarından yoksun bırakılamaz... İlköğretim, kız ve erkek bütün vatandaşlar için zorunludur ve devlet okullarında parasızdır... Devlet, maddî imkânlardan yoksun başarılı öğrencilerin, öğrenimlerini sürdürdebilmeleri amacı ile burslar ve başka yollarla gerekli yardımları yapar. Devlet, durumları sebebiyle özel eğitime ihtiyacı olanları topluma yararlı kılacak tedbirleri alır”.¹¹ Şüphesiz bir kişinin insan onuruna yaraşan asgarî bir yaşam düzeyi içinde yaşayabilmesi için gerekli olan sosyal haklar bunlardan ibaret değildir. Bununla birlikte Anayasamızın “Devletin iktisadi ve sosyal ödevlerinin sınırları” başlıklı 65’inci maddesinde de “Devlet, sosyal ve ekonomik

---

⁹ T.C. 1982 Anayasası md.60-61

¹⁰ T.C. 1982 Anayasası md.57

¹¹ T.C. 1982 Anayasası md.42

alanlarda Anayasa ile belirlenen görevlerini, bu görevlerin amaçlarına uygun öncelikleri gözeterek malî kaynaklarının yeterliliği ölçüsünde yerine getirir.”¹² demek suretiyle sosyal hakların sınırını çizmektedir. Ne var ki Anayasa Mahkemesi 16 Ekim 1996 Tarih ve K.1996/38 sayılı kararında “Anayasa'nın 65. maddesinde, devletin sosyal ve ekonomik alanlarda belirtilen görevlerini, ekonomik istikrarın korunmasını gözeterek mali kaynaklarının yeterliliği ölçüsünde yerine getireceği öngörülmektedir. Böylece, Anayasa'nın 60. maddesiyle bireylere tanınan ‘sosyal güvenlik hakkının sağlanması için alınacak önlemler ve kurulacak teşkilat bakımından devleti görevlendirilmekte, 65. madde ile de bu göreve kimi sınırlamalar getirilmektedir. Ancak 60. madde ile tanınan ‘sosyal güvenlik hakkı’ yine Anayasa'nın 17. maddesinde düzenlenen ‘yaşama, maddi ve manevi varlığını koruma hakkı’ ile bağlantılıdır. Dolayısıyla devlet, ekonomik ve sosyal alandaki görevlerini yerine getirirken yapacağı düzenlemelerde ‘yaşama hakkını ortadan kaldıran ya da kısıtlayan kurallar getiremeyecektir. Bu nedenle, sağlık yardımlarının yataklı tedavi kurumlarında altı ayı geçemeyeceğine ilişkin itiraz konusu kural, Anayasa'nın 65. maddesi kapsamında değerlendirilemez”¹³ demek suretiyle, devletin, ekonomik ve sosyal alandaki görevlerini yerine getirirken yapacağı düzenlemelerde yaşama hakkını ortadan kaldıran ya da kısıtlayan kurallar getiremeyeceğini hüküm altına almıştır.

2. Sokak Çocukları

Sokak çocukları denilince; sokağın ortamını kendilerine mekan edinmiş, aile ve toplumla bağları oldukça zayıf veya tamamen kopuk, suç işlemeye müsait, uyuşturucu, uyarıcı ve bali/tiner gibi uçucu madde kullanımına karşı son derece yatkın bulunan çocuklar akla gelse de bu tanımlama biraz geneldir. Bu genel tanımlamadan sonra sokak çocukları kavramının içinde ihtiva ettiği alt kavramları açıklamaya çalışalım.

---

¹² T.C. 1982 Anayasası md.65

¹³ K. Gözler, 2000, s.154-168

2.1. Sokakta Yaşayan Çocuklar

Sokağı mesken tutan, günlük hayatının tamamını sokakta geçiren, yaşadıkları ortamlarda her türlü ihmal, istismar, sömürü ve kötü davranışa maruz kalan, aile veya yasal yakınlarıyla bağları kısmen ya da tamamen kopmuş, risklere karşı kendilerini koruyamayan, bir kısmı da yaşadıkları ortam ve geçirdikleri travma sonucu uçucu ve uyuşturucu madde kullanan çocuklardır. Bu çocuklar, göç, işsizlik, yoksulluk, eğitimsizlik gibi ana nedenlerin yanı sıra çocuklarını yetiştirmede önemli hatalar yapan ailelerin sosyo-ekonomik durumları yeterli ancak sağlıksız aile ilişkileri sonucu çocuklarını ihmal ve istismar eden ailelerin ürünüdür.¹⁴

2.2. Sokakta Çalışan Çocuklar

Bu çocuklar; çoğunlukla okul saatleri dışında sokakta çalıştırılan, zamanla ailelerinden ve arkadaşlarından kopan, bir kısmı da okula gitmeyen çocuklardır. Bu çocuklar için ev; oyun ve günlük yaşam mekanı olmaktan çıkmıştır. Çoğu geceleri evlerine dönmekle birlikte arada sırada sokakta sabahladıkları da olmaktadır. Zamanla aileleriyle ilişkileri de bozulan bu çocukların aileler, çıkarıcı kişi veya gruplar tarafından; sokaklarda çalıştırılarak, dilendirilerek, geçimlerini temin etmede araç olarak kullandıkları görülmektedir.¹⁵

2.3. Suça İtilen Çocuklar

Gerek sokakta yaşayan gerekse de sokakta çalışan çocuklardan bir kısmında suç eğilimi gelişmektedir. Bu şekilde bir kısım şahıslar, çeteler ve gruplar tarafından kapkaç ve gasp gibi işlerde kullanılan çocuklardır.

2.4. Uçucu ve Uyuşturucu Madde Kullanan Çocuklar

Sokakta yaşayan/çalışan çocukların bir bölümü ve ailesiyle kalan bazı çocuklar aile içi şiddet, ihmal, istismar ve ilgisizlik sebebiyle uğradıkları travma sonucu uçucu ve uyuşturucu madde

---

¹⁴ Sevil Atauz, "Dünya Kentlerinin Yeni Olgusu: Sokak Çocukları", *Birikim Dergisi*, 1998, Sayı: 116

¹⁵ S. Atauz, 1998, s:78

kullanılmaktadırlar. Bu çocuklar madde kullanarak korkularını, üşüme hislerini, açlıklarını ve sevgisizliklerini bastırmaya çalışmaktadırlar.

2.5. Sokak Çocukları Olgusunun Gelişimi

Ülkemizde hızlı kentleşme süreci ile oluşan gecekondulaşma, göç, işsizlik, ekonomik yetersizlik, çocuğun sokakta çalışıp para kazanmasını teşvik edici kültürel değerler, aile içi cinsel taciz, tecavüz ve şiddet, sokağın özgürlüğü ve çekiciliği aile ve çocuğun eğitimsizliği, ailelerin çocuklarını ihmal ve istismar etmeleri, arkadaş grupları, medyanın olumsuz yayınları, denetimsiz oyun salonlarının çekiciliği, yetişkinlerin acıma duyguları ile çocuklara sokakta rastgele para ve eşya verme gibi olumsuz tutum ve davranışları sokak çocukları olgusunun temelini oluşturmaktadır. Sokak çocukları ile sokakta çalışıp ailesinin yanına dönen çocukları ayırmaya çalışan iki tanım bulunmaktadır. 1980'li yılların sonlarında UNICEF Güney Amerika deneyimi doğrultusunda sokak çocuklarının, sokaktaki çocuklar ve sokağın çocukları olmak üzere iki ana başlık altında incelenmesi gerektiğini belirtmektedir.¹⁶

Sokaktaki Çocuklar daha ziyade ailesinden giderek daha az destek alan ailenin geçim sorumluluğunu sokaklarda, pazarlarda çalışarak paylaşmak zorunda kalan çocuklardır. Bu çocuklar için yaşadıkları evler, oyun, kültürel faaliyet ve günlük yaşam mekanları olmaktan çıkmıştır. Sokaklar bu çocukların günlük faaliyetlerde buldukları mekanlara dönüşmüş olsa da çoğu akşam evlerine dönmektedirler. Aile ilişkileri bir yandan bozuluyor olsa da hala kesin olarak evlerine bağlıdırlar ve yaşamı ailelerinin bakış açısından görmeye devam etmektedirler.¹⁷ Sokağın Çocukları ise günlük geçim mücadelesini ailelerinden hiçbir destek almaksızın yalnız başlarına veren bir grup olarak tanımlanabilir. Bu çocuklar, genelde terkedilmiş diye adlandırılırsalar da, güvensizlik duygusu, istenmeme ve şiddete maruz kalma gibi nedenlerle ailelerini terk etmiş, evle olan bağlantıları kopmuş ve ailesizdirler.¹⁸ UNICEF bir adım daha ileri giderek bazı

---

¹⁶ a.g.e., s:72

¹⁷Sezen Zeytinoğlu, *Çalışan Çocukların İhmal ve İstismarı, İzmir, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayını, 2001, s:32*

¹⁸a.g.e., s:33

yayınlarında aileleri ile hiçbir bağı kalmamış olan “terkedilmiş çocuklar” ile “sokakta yaşamayı seçen” ve ailesi ile “nadiren” temasta bulunan çocuklar arasında da ayırım yapmıştır. UNICEF’in çocukların aileleri ile ilişki düzeyine göre tanımladığı sokak çocukları tanımı ülkemizde bu alanda çalışan ve araştırma yapan kişi ve kuruluşlarca da desteklenmektedir.

3. Sosyolojik ve Demografik Açından Sokak Çocukları

Ülkemizde ikinci dünya savaşından bu yana hızlı bir kentleşme hareketi yaşanmıştır. Kentleşme hareketi, hem bir nüfus ve göç olgusu olarak hem de sosyal, ekonomik ve ailesel yapıdaki değişim süreci olarak bugün de önemini sürdürmektedir. Kentlerin sadece sayıları, büyüklükleri değil nüfus içindeki dinamikleri de son 50 yılda büyük bir değişim yaşamış ve yaşamaya devam etmektedir. Kentsel nüfusun toplam nüfus içindeki oranı 1950’lerde % 20’lerde iken bu oran günümüzde % 80’lerle ifade edilmektedir. Çalışma yaşamında aktif işgücü içinde tarım sektörünün payı hızla azalmış, ulusal gelirin sadece % 20 si tarımdan geriye kalanları ise hizmet ve sanayi sektöründen elde edilir hale gelmiştir.¹⁹ Kentlere yığılan nüfusun kentle bütünleşmesini sağlayacak bilgi, beceri ve mesleklere sahip olmamaları onların işsiz kalmasına veya marjinal sektörler olarak ifade edilen ve ekonomiye katkısı tartışmalı olan alanlarda çalışmalarına neden olmuştur. Kentsel değişim süreci, bireylerin ekonomik ilişkileri yanında ailelerin rol, işlev ve yapılarında da önemli değişikliklere neden olmuştur. Yapısal değişimde geleneksel geniş aile modellerinin yerini daha küçük ve az bireyli çekirdek aileler almıştır. Aile üyelerinin rol ve işlevlerinde de (özellikle babanın yanında diğer aile bireylerinin de çalışmasını gerekli kılan, çocuklar üzerindeki kontrol ve denetimin zayıflaması gibi) değişimler görülmüştür. Ailenin bir kısım işlevi topluma ve toplumsal kurumlara aktarılmıştır. Bu değişim ve farklılıklar toplumsal ve ailesel sorunlarla birleşince (anne babanın işsizliği, ekonomik ve sosyal yoksunluk, göç, kültürel değerlerdeki farklılıklar, aile içi anlaşmazlıklar, aile içi şiddet, ebeveyn kaybı gibi) eğitim sürecinde de sorunları bulunan çocukların sokakla tanışmasına ve sokakta kalmasına

---

¹⁹Rıfat Bilgin, *Sokakta Çalışan Çocuklar Sorununa Sosyolojik Bir Yaklaşım: Diyarbakır Örneği*, Fırat Üniversitesi S.B.E Sosyoloji Anabilim Dalı (Yayınlanmamış Doktora Tezi). 2008, s:29

neden olmuştur. Ancak bu demek değildir ki tüm bu koşullardaki çocuklar benzer süreçlerle sokaklarla tanışır ve sokakta yaşamaya başlar. Kentlerimizin (her ne kadar benzer süreçlermiş gibi görünen ancak kendine özgü nitelikleri olan) bu değişim sürecini ve bu sürecin oluşuma neden olan sosyo-demografik etkenleri belirlemeden sokak çocukları sorununu irdelemek, sadece sonuçlarla uğraşmayla sınırlı kalan ve başarı şansı düşük olabilecek çabalardan öteye geçemeyecektir. Ülkemizde yaklaşık 2 milyon kişinin aşırı yoksulluk diye tanımlanan gruba dahil olduğu tahmin edilmektedir. Yine yaklaşık 12 milyon kişi uluslararası yoksulluk sınırı olarak kabul edilen günlük 2 dolarlık gelir seviyesinin altında yaşamını sürdürmektedir. En alt dilimde yer alan % 20'lik nüfus grubunun gelirin sadece % 5'ini alabildiği bilinmektedir. Nüfus artış hızı; son yıllardaki düşme eğilimlerine rağmen hala yüksek bir oranda gözlenmektedir. Nüfus artış hızının ülke genelinde bu durumu başta eğitim ve sağlık olmak üzere birçok alanda yeni yatırımları ve üretimleri gerekli kılmaktadır. Dikkate alınması gereken bir diğer gösterge ise kent nüfusunda önemli bir yere sahip olan göç olgusudur. Örneğin İzmir de kent nüfusunun yaklaşık yarısının doğum yeri İzmir dışı kentlerdir. Demografik, sosyal ve ekonomik göstergelerden çıkarılabileceği gibi, kente göçle gelmiş, ancak kentsel bütünleşmesini sağlayamamış, eğitim, sağlık gibi haklardan yeterince yararlanamayan, geçerli bir mesleği ve kentsel yaşamın gereklerini karşılayabilecek becerileri olmayan, kültürel değerleri farklı bu grupların kentlere yığılması, beraberinde birçok sorunu da gündeme getirmektedir. Tüm bu süreç geleneksel yapıdaki ailenin yapı ve özelliklerini de değiştirmektedir. Ailelerin çocuklar üzerindeki kontrollerini azaltmakta ve çocukların sokakla tanışmalarına daha sonra da sokakta yaşamalarına zemin hazırlamaktadırlar. Sokak çocukları olgusu, görüldüğü gibi beraberinde birçok etkeni içeren bir sorundur. Çözümünde de pek çok kurumun, disiplinin ortak girişimi ve çabasını gerektirmektedir.²⁰

Son yıllarda daha yakıcı hale gelen sokakta yaşayan ve sokakta çalışan çocuklar sorununun karakteristik özellikleri gereği, kategorileştirmek ve genellemelerde bulunmak son derece zordur. Her çocuk kendine

---

²⁰ S. Zeytinoğlu, 2001, s:43

özgüdür ve her çocuğun sokak ve yaşam deneyimi farklılıklar taşımaktadır.

3.1. Sokakta Yaşayan Çocukların Genel Özellikleri

Sokakta yaşayan veya sokakta çalışan çocuklar başta BM Çocuk Haklarına Dair Sözleşme olmak üzere uluslararası düzenlemeler ile ulusal düzenlemelerden en az yararlanan veya hiç yararlanamayan gruplardır. Başta yaşama, gelişime, sağlık ve eğitim hakkı olmak üzere tanımlanmış hiçbir haktan yararlanamamaktadır. Aile veya aile yerine geçebilecek kurumlarla ilişkileri sınırlı veya tamamen kopmuş konumdadır. Ailenin sunması gereken güvenlik, psikolojik doyum, yardımlaşma gibi bazı gereksinimlerini çevreden veya akran gruplarından sağlamaktadır. Eğitim sürecine girmemiş veya eğitim sürecinden erken ayrılmış çocuklardır. Okul terkleri çok yaygın olan bu çocukların çoğunlukla ilköğretimden terk oldukları bilinmektedir. Sokakta bulunmaları nedeniyle fiziksel, duygusal, sosyal ve bilişsel gelişimleri risk ve tehlike altında olan bu çocuklarda uçucu ve uyarıcı madde kullanım alışkanlığı yüksektir. Madde kullanımı; fiziksel, psikolojik ve sosyal bir bağımlılık sağlamaktadır. Madde kullanımı çocuklar açısından sosyal ve grupsal kabul için gerekli görülebilmektedir. Sokakta örnek aldıkları ve rol model olarak kabul ettikleri kişilerin suçla ilişkilerinin yoğunluğu nedeni ile bu çocukların da suç işleme olasılıkları veya suça maruz kalma olasılıkları oldukça yüksektir.²¹ Niteliksel özelliklerinin yanında nicelik olarak da bu sorun daha çok gelişmesini tamamlayamamış ve temel sosyal sorunlarını çözümleyememiş ülkelerin sorunudur. Latin Amerika ülkeleri, gelişmekte olan Afrika ülkeleri, Uzakdoğu Asya ülkeleri gibi ülkelerde yoğunlukla görülmektedir. Ülkemizde ise son 20 yıldır, başta metropol kentlerimiz olmak üzere yoğun göç alan kentlerimizde varlığını sürdürmektedir. Bu konuda kamu, yerel yönetim ve sivil toplum kuruluşlarınca önemli çabalar yürütülmesine rağmen bu çabaların çözüm için yeterli olmadığı açıktır. Aslında bu çerçevede ülkemizde yerel yönetimlerin yanında merkezi kamu kurum ve kuruluşları da çeşitli çalışmalar yapmaktadırlar. Örneğin Aile ve Sosyal Politikalar

---

²¹ Betül ALTUNTAŞ, Mendile, Simite, Boyaya, Çöpe... Ankara Sokaklarında Çalışan Çocuklar, İletişim Yayınları, 2003, s:47

Bakanlığına bağılı Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğüne bir yandan merkezlerde bulunan sosyal hizmet uzmanları, psikolog ve çocuk gelişimciler tarafından çocuklarla kişisel çalışma, grup çalışması ve kişisel testler yapılarak çocuklar psiko-sosyal yönden desteklenmektedir. Diğer yandan başarısız oldukları derslerdeki başarılarını artırmaya yönelik etüt çalışmaları yapılmakta, bu çalışmalar kapsamında Halk Eğitim Merkezleri ile ortak I. Kademe ve II. Kademe Okuma Yazma Kursları açılmaktadır. Zorunlu eğitim yaşını geçmiş çocukların Açık İlköğretim ve Açık Lise Kurslarına kayıtları yapılarak, okula devam eden ve sosyo-ekonomik yoksunluk içinde olduğu belirlenen çocukların okul araç ve gereçleri karşılanmaktadır. Yine bunun gibi Halk Eğitim Merkezleri ve Çıracılık Eğitim Merkezlerinin katkıları ile Çocuk ve Gençlik Merkezlerinde çocuklara ve ailelerine yönelik meslek edindirme kursları verilmekte, resim, el işi, halk oyunları, müzik ve benzeri kurslar düzenlenmekte ve kültürel yerlere gezi çalışmaları yürütülmekte, merkez hizmetlerinden yararlanan çocuklara yönelik sağlık hizmetleri sunulmakta olup bu hizmet Sağlık Bakanlığı kuruluşları aracılığı ile gerçekleştirilmektedir. Tıbbi tedavi ve madde bağımlılığı tedavisi gibi iki farklı sağlık desteği sunulmakta, uçucu madde kullanan çocuklar tıbbi tedavi amacıyla UMATEM²²lere havale edilmektedir. UMATEM'lerin yetersiz kalması nedeni ile Çocuk ve Gençlik Merkezinde tedavi ünitesi oluşturulmuştur. Sosyal etkilenme sonucu suç işleme riski bulunan çocuklara yönelik mesleki müdahalelerde bulunarak suç işlemelerini önleyici mesleki çalışmalar ve rehabilitasyon hizmetleri yürütülmektedir. Aynı Bakanlığa bağılı Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğüne ise sokakta yaşayan/çalışan çocukların ailelerine yönelik psiko-sosyal destek ve bilinçlendirme çalışmaları yürütülmektedir. Ekonomik yoksunluk içinde olduğu belirlenen ailelere sosyal yardım verilmektedir. Çocukların aileye dönüşlerinin mümkün olduğu durumlarda, aile ve çocuğun bir arada yaşamasına yönelik uyum çalışmaları yapılmakta, Aile Danışma Merkezleri ile; sosyal ve ekonomik gelişmelere paralel olarak ailede meydana gelebilecek sorunların giderilmesine yönelik hizmetlerin ve programların geliştirilmesi, uygulamaların izlenmesi, aile bütünlüğünün korunması ve parçalanmış ailelerin bireylerine

---

²² UMATEM (Uçucu Madde Tedavi Merkezi)

destek sağlamaya yönelik eğitim hizmetlerinin planlanması, gençlerin evliliğe ve ana-baba olmaya daha sağlıklı ve bilinçli hazırlanmalarını sağlayacak programların geliştirilmesi, uygulanması ve yönlendirilmesi amaçlanmakta, kuruluşlarda verilen hizmetleri tanıtan, sokakta çalışan/yaşayan çocukların özellikleri hakkında bilgi veren hizmetlere gönüllü katkı ve katılımların teşvik edilmesini amaçlayan afiş ve broşürler basılarak dağıtılmaktadır. Gönüllü veya kamu kurumlarının sokak çocukları konusunda düzenlediği toplantılara katılım sağlanarak yapılan çalışmalar tanıtılmaktadır. Merkezlerde gönüllü olarak çalışan kişiler aracılığı ile ihtiyacı olan çocuklara yönelik eğitimde destek çalışmaları sürdürülmekte, sosyal ve kültürel faaliyetler yürütülmektedir. Sokakta yaşayan/çalışan çocuk sorununun ve diğer sosyal sorunların çözümüne yönelik koruyucu ve önleyici çalışmalarını “Toplum Merkezleri” ve “Aile Danışma Merkezleri” aracılığıyla da yürütmektedir. Toplum Merkezleri; hızlı toplumsal değişme, kentleşme ve göçün yarattığı sorunlar doğrultusunda bireylerin, grupların, ailelerin ve toplumun sorunlarla baş edebilmeleri ve bireylerin katılımcı, üretken ve kendine yeterli hale gelmesi amacıyla koruyucu-önleyici, eğitici-geliştirici, rehberlik ve rehabilite edici işlevlerini bir arada ve en kolay ulaşılabılır biçimde kamu kurum ve kuruluşları, yerel yönetimler, üniversiteler, sivil toplum örgütleri ve gönüllüler ile işbirliği ve eşgüdüm içerisinde çalışmalarını yürüten sosyal hizmet kuruluşlarıdır.²³

Yine İçişleri Bakanlığına Bağlı Strateji Merkezi Başkanlığı da sokak çocukları sorununun ülke genelinde çözümü için ilgili kurumların etkin görev alacakları ve sorumluluğu paylaşacakları bir proje üzerinde çalışmaktadır. Bu proje kapsamında Başkanlık, konunun muhatapları ile görüşmeler yapmakta, her türlü yayın ve bilimsel araştırmayı, yurt dışı uygulamalarını incelemekte ve yetki ve mevzuat belirsizliği olan alanları ve işlemleri tespit ederek, “Mülki ve Mahalli İdarelerin Sosyal Hizmet Kapasitelerinin Artırılması” konulu araştırmayı başlatmış ve halen devam ettirmektedir. Bu araştırmanın amacı, tüm il ve ilçelerdeki sosyal hizmet kapasitesiyle ilgili envanter bilgilerini derlemek, mülki

---

²³ Hakan ACAR, “Sokak Çocuklarına Yönelik Hizmetlerin Değerlendirilmesi: Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Örneği”. Ankara, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksekokulu, (Yayınlanmamış Doktora Tezi). 2006, s:53

ve yerel yönetimlerin mevcut sosyal hizmet kapasitelerini belirlemek, sosyal hizmetlerin yürütülmesinde mahalli ve mülki idareleri temel kuruluşlar haline getirmek, sosyal hizmetlere yeterli kaynak ve personel sağlanarak yerel düzeyde sosyal hizmetleri etkili ve verimli bir şekilde yürütmektir. Emniyet Genel Müdürlüğü ise, 81 ilde çocuk şube müdürlüğü ve ilçelerde çocuk büro amirliğince çocuğun yüksek yararı kapsamında hizmet içi eğitim almış, konusunda uzman çocuk polisiyle ülke genelinde hizmetlerini yürütmektedir. Bunun yanında İl Emniyet Müdürlüklerindeki Çocuk Şube Müdürlüğü/Büro Amirlikleri bünyesinde faaliyet gösteren çocuk bakım ünitelerine çeşitli nedenlerle intikal eden çocukların geçici olarak 2 gün ile 20 gün arası her türlü gıda, giyim, barınma ve benzeri ihtiyaçları karşılanmaktadır. Çocukların ve gençlerin alkol, sigara, uyuşturucu, uçucu madde alışkanlığı gibi tehlikelerden korunması amacıyla; okul çevrelerinde, öğrencilerin toplu olarak bulunabilecekleri pastane, kafeterya, park, spor tesislerinde alkol, sigara, uyuşturucu ve uçucu madde satışının engellenmesi ile ilgili olarak kolluk kuvvetleri ve belediye tarafından kontroller sürdürülmektedir. Ayrıca, okul yöneticileri ile koordineli bir çalışma içerisinde gidilerek okul içinde olan ve olması muhtemel olaylar hakkında bilgi alınıp gerekli önlemler alınmakta, uyuşturucu madde kullanımının zararları konusunda ailelere ve çocuklara yönelik bilgilendirme toplantıları düzenlenmektedir. Bu kapsamda 2803 sayılı Jandarma Teşkilatı Görev ve Yetkileri Yönetmeliği uyarınca, korunmaya muhtaç çocuklarla yardım gereken küçüklere yardım etmesi konusunda jandarma teşkilatına önleyici kolluk görevi vermektedir. Çocukların suçtan korunması ve suç işlemelerinin önlenmesi ile ilgili görevlerinin daha etkin olarak yerine getirilmesine imkan sağlamak amacıyla Jandarma Genel Komutanlığı Karargahında “Çocuk Suçluları Kısmı” oluşturulmuştur. İl ve İlçe Jandarma Komutanlıklarında da teşkilatlanmaya gidilerek ilgili birimler oluşturulmuştur. Bunun gibi Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı da, çalışma yaşamının öncelikli risk grubu olan çocuk işçiliğini önlemeye yönelik olarak 1992 yılında Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) ile imzaladığı protokol çerçevesinde; Çocuk İşçiliğinin Sona Erdirilmesi Uluslararası Programı (IPEC) kapsamında çeşitli projeleri uygulamaya koymuştur. Türkiye bu programa katılan dünyadaki ilk 6 ülke arasında yer alarak,

bu konuda çalışma yapan ülkeler arasında öncelikli bir yer edinmiştir. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı 1992 yılında Çalışma Genel Müdürlüğü bünyesinde “Çalışan Çocuklar Bölümünü oluşturmuştur. Bölümün kuruluş amacı çocuk işçiliğine karşı aktif mücadele vermektir. Bölüm, uzun erimde çocuk işçiliğinin sona erdirilmesi, kısa erimde ise en kötü koşullarda çalıştırılan çocukların çalıştırılmasının engellenmesi ve halen çalışmakta olan çocukların çalıştıkları ortamlarda korunması için izlenecek stratejileri ve yöntemleri saptayarak ülke politikasının oluşturulmasında belirleyici rol oynamaktadır.

ILO/IPEC programlarını uygulayan diğer ülkelerde olduğu gibi ülkemizde de, ILO/IPEC kapsamında kurum ve kuruluşlar tarafından yapılan projelerde öncelikli olarak en kötü biçimlerdeki çocuk işçiliğinin önlenmesi hedef alınmış ve bu kapsamda seçilmiş alan ve sektörlerde çalışan çocukların çalışma yaşamından tamamiyle çekilerek eğitime yönlendirilmesi çalışmalarına hız verilmiştir. Bakanlık tarafından ILO/IPEC kapsamında ilgili tüm kamu kurum ve kuruluşlarıyla sivil toplum örgütlerinin görüşleri doğrultusunda, öncelikle en kötü biçimlerdeki çocuk işçiliği olmak üzere sorunun çözümüne yönelik “Çocuk İşçiliğinin Önlenmesi İçin Zamana Bağlı Ulusal Politika ve Program Çerçevesi” taslağı hazırlanmıştır. Hazırlanan bu programa göre Türkiye’de çocuk işçiliğinin en kötü biçimleri; sokakta çalışan çocuklar, küçük ve orta ölçekli işletmelerde ağır ve tehlikeli işlerde çalışan çocuklar, tarımda aile işleri dışında gezici tarım işlerinde kötü koşullarda çalışan çocuklar olarak belirlenmiştir. Bu kapsamda Sağlık Bakanlığı tarafından da sokakta ve ailesinin yanında yaşayan, madde kullanan çocuklara yönelik madde bağımlılığı tedavisi için Türkiye genelinde AMATEM’ler oluşturulmuştur. AMATEM’lerin içerisinde UMATEM denilen uçucu madde ile mücadele eden merkezler; hizmet vermeye devam etmektedir. Birleşmiş Milletler ile birlikte Sağlık Bakanlığı Tedavi Hizmetleri Genel Müdürlüğü, tüm Türkiye’de özellikle büyük illeri kapsayacak biçimde bir araştırma yapmıştır. Yaşamında en az bir kez uçucu madde deneyen çocukların oranının on binde 6 olduğu tespit edilmiştir. Bu oran rakamlaştırıldığında 40.000 çocuğun yaşamında bir

kez uçucu madde dendiğini ortaya koymaktadır. Medyada bu oran madde bağımlısı çocuklar olarak verilmekte ve yanlış olarak yansıtılmaktadır. Yine, Ankara Valiliği ve Sağlık Bakanlığı Numune Hastanesiyle birlikte, sevgi tomurcukları adı verilen bir proje oluşturulmuştur. Özellikle sokakta yaşayan, çalışan veya ailesinin yanında yaşayan çocuklardaki madde bağımlılığını, madde kullanımını ve tıbbî komplikasyonlar denilen, gelişme ve zekâ geriliği, anlama ya da öğrenme, kavramadaki gerilik ve sonuç olarak akciğer enfeksiyonu ya da genel enfeksiyonlar denilen tıbbî komplikasyonları tedavi edecek, onların topluma geri kazanımına katkıda bulunacak ve maddeye olan talebi azaltacak koruyucu, tedavi edici ve rehabilitasyon hizmetleri verecek düzeyde bir hizmet oluşturmak amacıyla Ankara AMATEM’de çalışmaya başlanılmıştır.²⁴

Yine, Milli Eğitim Bakanlığı ise eğitimsiz aileler için Halk Eğitim Merkezlerinde sivil toplum kuruluşlarıyla işbirliği çerçevesinde Anne Çocuk Eğitim Vakfıyla “Anne-Çocuk Eğitimi” programı uygulanmaktadır. Bu programla anne-çocuk ikilisine eğitim verilmiştir. UNICEF ile uygulanan “Aile ve Çocuk Eğitimi” programıyla anne-çocuk ikilisine ulaşılmıştır. Çocukların çok yönlü gelişimlerini güçlendirmek için babanın eğitici potansiyelini geliştirmeye yönelik “Baba Destek Programı” uygulamasına başlanmıştır. Halk eğitim kursları aracılığıyla okuma-yazma kursları açılarak, okuma-yazma bilmeyen ailelere, okuma-yazmayı öğretme çalışmaları hızla devam etmektedir. Çocukların küçük yaşlarda okuldan ayrılmaları ya da hiç okula gitmeme nedenlerini ortadan kaldırmak için UNICEF ile birlikte başlatılan “Haydi Kızlar Okula Projesi” sorunun çözümü için önemli bir çalışmadır. Özellikle okullaşma oranının düşük olduğu doğu ve güneydoğuda başlatılan projeye kız öğrencilerde okullaşma oranında ciddi artışlar olmuştur. Yine Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu kanalıyla sokak çocuğu olma riski altındaki çocukların ailelerine yardım yapılması sağlanmıştır. Yatılı ilköğretim bölge okullarından ve pansiyonlu ilköğretim okullarından mezun olan fakir öğrencilerin ortaöğrenimlerine devam edebilmeleri için ortaöğretim kurumu pansiyonlarına sınavsız olarak yerleştirilmeleri sağlanmıştır.

---

²⁴ H. ACAR, 2006, s:59

Ayrıca çocukların ihmal, istismar ve sömürüye karşı korunması ile ilgili olarak ilgili kurum ve kuruluşlar işbirliğinde “Ulusal Eylem Planı” hazırlanmıştır.²⁵

4. Sorunlar ve Çözüm Önerileri

Anayasanın en temel hükümlerinden biri olan sosyal devlet ilkesi gereğince devletin sokakta yaşayan/çalışan çocuklar sorununun çözümüne yönelik her türlü tedbirleri alması gerektiği açıktır. Bu bölüme kadar yapılan çalışmalar sonucunda sokakta yaşayan/çalışan çocuklar sorununun başlıca nedenleri arasında “işsizlik, göç (tarım politikalarındaki yetersizlik, terör, yoksulluk), eğitimsizlik, sosyal güvenlik ağının yetersizliği, çok çocukluluk, aile planlamasındaki eksiklik, gecekondulaşma, aile parçalanması, aile içi şiddet, ihmal ve istismar, bölgeler arasındaki gelişmişlik farklılığı ve gelir dağılımındaki adaletsizlik” gibi etkenleri saymak ve yine bu çerçevede bu sorunların çözümünde karşılaşılan başlıca engeller olarak da kaynak yetersizliği, kaynakların yerinde kullanılmaması, mevcut politikaların yetersizliği, mevcut kurumsal yapının sorunun çözümünde yetersiz kalması, personel yetersizliği, ulusal ve yerel bazda kurumlar arası eşgüdümün yetersiz olması gibi faktörlerin olduğunu söylemek mümkündür. Bu konuyu sistem yaklaşımı içinde ele alırsak, sorun ve önerileri 3 ana başlık altında toplayabiliriz. Bunlar; değiştirici ve geliştirici, koruyucu ve önleyici ile tedavi edici ve rehabilitasyon boyutlarıdır.

4.1. Değiştirici ve Geliştirici Boyut

Sorunlar	Çözümleri
Sorun 1: Ailede yaşanan işsizlik, ailelerin eğitimsizliği, bakabileceklerinden daha fazla sayıda çocuk sahibi olmaları, aile planlaması yöntemlerinin yeterince ve etkin bir biçimde	Çözüm 1: Yoksulluğu, işsizliği giderici sosyal politikaların güçlendirilmesi ve istihdama yönelik ekonomik politikaların hayata geçirilmesi gerekmektedir. Tüm toplumu kapsayacak sosyal güvenlik politikaları oluşturulmalıdır. Aile ilişkilerini

²⁵ Oğuz POLAT, *Türkiye’de Sokak Çocukları, İstanbul, Çocuk Forumu Dergisi, 1999, s:23*

<p>kullanılmaması ve bu hizmetlere ulaşılamaması, iç göç ve buna bağlı uyum sorunları, gelir dağılımındaki adaletsizlik, yoksulluk, çocukların okul başarısızlığı, eğitimde yeterince okullaşamama, aile içi şiddet, çocuğun ailesi tarafından ihmal ve istismarı, aile parçalanması, sosyal güvenlik ağının tüm toplumu/bireyleri kapsamaması.</p>	<p>güçlendirici eğitim programları düzenlenmelidir. Aile planlaması çalışmalarının önemi vatandaşlara anlatılmalı ve bu çalışmalar özellikle babayı hedef alan bir yaklaşımla uygulanmalı ve bu konuda ilgili kurum ve kuruluşların desteği alınmalıdır. Çocukların eğitime devamları sağlanmalı özellikle kız çocuklarının okullaşma oranı yükseltilmelidir.</p>
<p>Sorun 2:Kamu kurum ve kuruluşlarının sokakta yaşayan/çalışan çocuklar sorununu yetki dağılımı sebebiyle sahiplenememesi, bu soruna ilişkin, mevcut politikaların yetersiz, hizmetlerin dağınık, kurumlar arası eşgüdümün eksik olması, bürokratik engellerin aşılammaması, kaynakların yerinde kullanılmaması nedenleriyle ilgili Bakanlığının mevcut kurumsal yapısı içerisinde sorunun çözümünde yetersiz kalması.</p>	<p>Çözüm 2:Sokakta yaşayan/çalışan çocuklar sorununun çözümü; yukarıda ifade edilen sorunların çözümü ile doğru orantılıdır. Bu sorunlar çözümlenmeden sokakta yaşayan/çalışan çocuklar sorununa çözüm getirilmesi mümkün görülmemektedir. Şu anki alınan tedbirler ve verilen hizmetlerle sorun kaynağında çözülememektedir. Sokakta yaşayan/çalışan çocuklar sorunu ve diğer sosyal sorunların çözümlenebilmesi için bütün sosyal hizmet kurumlarının aynı yapı içerisine alınarak icracı bir hale dönüştürülmesi gerekmektedir.</p>
<p>Sorun 3:Mevcut sosyal hizmet politikalarının günümüzün sosyal</p>	<p>Çözüm 3:İlgili tüm tarafların (Kamu kurum ve kuruluşları, Özel Sektör, Sivil Toplum Örgütleri, Üniversiteler) katılımı ile yeni bir</p>

<p>sorunlarının çözümünde yetersiz kalması.</p>	<p>Ulusal Sosyal Hizmet Politikası oluşturulmalıdır. Bu politikada sokakta yaşayan/çalışan çocuklara yönelik stratejiler belirlenmeli ve 5 yıllık kalkınma planlarında yer almalıdır.</p>
<p>Sorun 4:Bu alanda 24 saat hizmet vermekte olan kuruluşların, ciddi boyutlara varan personel sıkıntısı yaşaması, mevcut meslek elemanlarının bazı illerde yığılması, bazı illerde ise hizmeti imkansız hale getirecek kadar az sayıda olması.</p>	<p>Çözüm 4:Mevcut ve açılması önerilen kuruluşlar için acilen meslek elemanı (sosyal hizmet uzmanı, psikolog, çocuk eğitici, öğretmen) alımının yapılması gerekmektedir. Kısa vadede ihtiyacı karşılayabilmek için hizmet alımı yöntemi ile meslek elemanları sözleşmeli olarak istihdam edilmelidir. Sosyal Hizmetler Yüksekokulu sayısı artırılmalıdır. Meslek elemanlarının belirli il ve merkezlerde yığılmasının önlenmeli.</p>
<p>Sorun 5:Sokakta yaşayan/çalışan çocuklara yönelik hizmet veren personelin genelinde tükenmişlik durumunun yaşanması, personelin sık sık hizmet alanlarının değiştirilmesi, toplumda, çocuklarda ve personelde sorunun çözülemeyeceği yönünde bir kanaatin hakim olması.</p>	<p>Çözüm 5:Yapılan incelemelerde ülkemizde bu alanda iyi ve başarılı çalışma örnekleri bulunduğu ve bazı ülkelere bu uygulamaların model olarak sunulduğu tespit edilmiştir. Başarılı örneklerin ve yaşanmış umut öykülerinin toplumla paylaşılması gerekmektedir. Bu alanda çalışan personelin “tükenmişlik duygusunu” aşmalarını sağlayıcı hizmet içi eğitim programları planlanmalı ve “sürekli eğitim modeli” çerçevesinde personel arası bilgi ve deneyim paylaşımı sağlanmalıdır. Personel eğitiminde</p>

	<p>uluslararası işbirliğine gidilerek deneyimler paylaşılmalıdır. Personele yönelik motivasyon, süpervizyon ve paylaşım sistemleri hayata geçirilmelidir. Alanda çalışan ve çalışacak personele eğitimler verilmelidir. “Eğiticilerin Eğitimi Modeli” işlevsel hale getirilerek sahada ve sokakta meslek elemanlarıyla birebir eğitim çalışmaları planlanmalıdır.</p>
<p>Sorun 6:Çocukların aileleri tarafından istismar (fiziksel, duygusal, cinsel ve ekonomik olarak) edilmesi.</p>	<p>Çözüm 6:Sorumluluğu altında bulunan çocukları istismar eden ailelerin çocukları koruma altına alınırken; koruma kararı ile birlikte vesayetin/velayetinin de aileden alınması istikametinde yasal düzenlemeler yapılmalıdır.</p>
<p>Sorun 7:Korunma Kararı olup kurum bakımında olan çocukların işe yerleştirilmesi ile ilgili 3413 sayılı yasanın aileler tarafından istismar edilmesi.</p>	<p>Çözüm 7:3413 sayılı yasanın yeniden düzenlenerek; anne babası olmayan, ailesinin yanına dönmesi mümkün olmayan ve yüksekokul mezunu olan çocuklara öncelik verilmesi sağlanmalıdır.</p>
<p>Sorun 8:Çocukların ailesinden habersiz, evinden kaçarak veya aile denetiminden uzak değişik ulaşım araçlarıyla şehirlerarası seyahat etmeleri nedeniyle gittikleri yerlerde çeşitli risklerle karşılaşması.</p>	<p>Çözüm 8:16 yaş ve altındaki çocukların ailesinin izni olmadan seyahat etmelerini kısıtlayan yasal düzenleme yapılmalıdır. Çocukların seyahat etmesi için ebeveyni veya vasisi tarafından bilet alınmış, korumalı bir şekilde seyahati sağlanmalıdır. Ulaştırma ve İçişleri Bakanlıkları bu konuda gerekli düzenlemeleri ve denetimleri yapmalıdır. Ulaşım terminallerinde</p>

	kolluk kuvvetlerinin denetimleri artırılmalıdır.
Sorun 9: Çocukların aile denetiminden ve korumasından uzak yalnız başlarına sokak, cadde, park ve eğlence merkezlerinde gece geç saatlere kadar dolaşmaları nedeniyle sokakta karşılaşılabileceği risklere karşı korunmasız bırakılması.	Çözüm 9: 12 yaşın altındaki çocukların sokak, cadde, park ve eğlence merkezlerinde gece saat 22.00'dan sonra yalnız dolaşmalarını kısıtlayan ve sorumluluğunu yerine getirmeyen aileler hakkında da cezai müeyyideler getiren yasal düzenleme yapılmalıdır. Söz konusu yasal düzenlemenin uygulanmasında ilgili görevlilere bu konuda yetki verilmelidir.
Sorun 10: Sokakta yaşayan/çalışan çocuklar ile ilgili ortak veri tabanının oluşturulmamış olması ve kurumlarda konu ile ilgili birbirini doğrulamayan verilerin bulunması.	Çözüm 10: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı bünyesinde, Milli Eğitim Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, Adalet Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı ve Devlet İstatistik Enstitüsünün ortak kullanımını sağlayacak "Sokakta Yaşayan/Çalışan Çocuk Bilgi Ağı" oluşturulmalıdır.
Sorun 11: Çocuklarla ilgili yasal mevzuatın dağınık ve yetersiz olması.	Çözüm 11: Çocuklarla ilgili yasal mevzuatı, Türkiye'nin imzalamış bulunduğu uluslararası sözleşme hükümlerini de kapsayacak şekilde tek bir yasada toplayarak hazırlanması gerekmektedir.
Sorun 12: Çocukların, aileleri ve/veya organize suç örgütlerince suça yönlendirilmesi.	Çözüm 12: Çocukların, aileleri ve/veya organize suç örgütlerince suça yönlendirilmesi durumunda, cezalar caydırıcı hale getirilmelidir

<p>Sorun 13:Halk eğitim okuma–yazma belgesinin I. Kademe ve II. Kademe olmak üzere 5 yıllık eğitim sistemini kapsamı, zorunlu eğitimin 8 yıla çıkartılmasından sonra eğitim sistemine dahil olamamış sokakta yaşayan/çalışan çocukların I. Kademe ve II. Kademe eğitimlerinden sonra uzaktan eğitimde başarı sağlayamaması.</p>	<p>Çözüm 13:Eğitim sistemine dahil olamamış çocukların 8 yıllık eğitimlerini tamamlamaları için Halk Eğitim Merkezleri bünyesinde I. ve II. Kademe eğitimin yanı sıra 8 yılı kapsayacak şekilde bir kademe daha düzenlenmesi gerekmektedir. Sokakta yaşayan/çalışan çocuklardan eğitim sistemine dahil olamayanların sosyal ve psikolojik durumları göz önünde bulundurularak esnek eğitim programları geliştirilmelidir. Bu eğitim programları ise Çocuk ve Gençlik Merkezleri ve Toplum Merkezlerinde, Milli Eğitim Müdürlüğü ile işbirliği içerisinde verilmelidir.</p>
--	---

4.2. Koruyucu ve Önleyici Boyut

Sorunlar	Çözümleri
<p>Sorun 1:Risk altındaki çocuk ve ailelerin profilinin kesin olarak belirlenememesinin sorunun çözümünü zorlaştırması.</p>	<p>Çözüm 1:Risk altında bulunan ailelerin profili; illere, ilçelere ve semtlere göre Valiliklerce çıkartılmalıdır.</p>
<p>Sorun 2:Sokakta yaşayan/çalışan çocuklar ile ilgili olumsuz haberlere görsel ve yazılı medyada sıkça yer verilmesi, çocukların işlemediği suçların medya aracılığı ile bu çocuklara mal edilmesi, sokakta</p>	<p>Çözüm 2:Sokakta yaşamayı, çalışmayı veya uçucu madde kullanımını ve suç işlemeyi özendirici, olumsuz görsel yayınların RTÜK tarafından, yazılı yayınların ise ilgili birimlerce daha etkin bir biçimde denetlenmesi gerekmektedir. Çocuğun sosyal ve psikolojik gelişimine zarar verici ve suça özendirici dizi ve magazin</p>

<p>çalışmayı ve madde kullanımını ve suç işlemeyi özendirici yayınlar yapılması, genel olarak çocuğa zarar verici yayınların mevcut olması.</p>	<p>programlarının çocukların izleyemeyeceği saatlerde yayınlanması sağlanmalıdır. Yazılı ve görsel basın yayın araçları ile çocukların sokakta yaşamasının, çalışmasının risklerini ve madde kullanımının zararlarını anlatan çocuk programları uzman eğitimciler kontrolünde hazırlanarak yayınlanmalıdır. Aileleri bu konu hakkında bilinçlendirecek, eğitici-öğretici programlar görsel medya aracılığıyla yayınlanmalıdır. Bu eğitim programlarında yer alan spot ifadeler dizi senaryolarında kısa mesaj olarak yer almalıdır. Çocukların sosyal ve ekonomik istismarını özendirici programlar engellenmeli ve bu istismarı önleyici eğitici yayınlar teşvik edilmelidir.</p>
<p>Sorun 3:10-15 yaş aralığında yoğunlaşan sokakta yaşayan/çalışan çocukların eğitim başarısının düşük olması ve eğitim sisteminden kopması.</p>	<p>Çözüm 3:İlköğretim ve orta öğretimde rehberlik servisleri acilen yeterli hale getirilmelidir. Çocuk sayısına göre rehber öğretmen ve psikolojik danışman sayısı artırılmalıdır. Risk durumdaki çocuk, genç ve aileler ile ilgili çalışmalar ilgili kuruluşlarca yapılmalıdır. Başarısız öğrenciler için, başarısız oldukları derslerle ilgili ücretsiz takviye eğitim programları düzenlenmelidir.</p>
<p>Sorun 4:Sokakta yaşayan/çalışan çocukların ailelerinin kent yaşamına uyum sağlayamaması, eğitsel, sosyal ve ekonomik</p>	<p>Çözüm 4:Bu ailelerin kentsel yaşama katılmalarına ve kente uyum sağlamalarına yardımcı olacak sosyal programlar “Toplum Merkezleri” ve/veya “Aile Danışma Merkezleri” aracılığıyla uygulanmalıdır. Bu</p>

<p>yönden güçsüz ailelerin kendi çocuklarını ihmal ve istismar etmesi, sokakta çalışmaya hatta suç işlemeye itmesi, bu çocuklara ve ailelerine yönelik hizmet veren toplum merkezleri ile aile danışma merkezlerinin sayısının yeterli olmaması ve bu merkezlerin uzman personel, araç-gereç açısından yetersiz olması.</p>	<p>merkezlerin risk altındaki ailelerin ikamet ettiği gecekondu bölgelerinde yaygınlaştırılmalı ve uzman personel, araç-gereç açısından yeterli hale getirilmelidir. Bu çalışmalar yürütülürken, özellikle gecekondu bölgelerinde bulunan ilköğretim okulları eğitim-öğretim saatlerinin dışında ailelere yönelik çalışmalar için kullanılmalıdır. Okullardaki bilgisayar ve internet olanakları, çocukların ve ailelerin kullanımına sunulmalıdır. Mevcut internet kafeler etkin bir biçimde denetlenmelidir. Çalışmalarda Milli Eğitim Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, Adalet Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı ve Belediyeler ile Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü etkin bir işbirliği içerisinde girmelidir. İl ve ilçe düzeyinde “Rehberlik Araştırma Merkezleri (RAM)” ve Sağlık Müdürlüklerine bağlı “Sağlık Ocakları”, “Ana-Çocuk Sağlığı ve Aile Planlaması Merkezleri” ile ortak programlar hazırlanmalıdır. Sokakta satış yapan veya dilenen çocuklar aileleri tarafından ihmal ve istismar edilmektedir. Bu nedenle çocuklardan alışveriş yapılmaması konusunda toplumu bilinçlendirici yayınlar yapılmalıdır.</p>
<p>Sorun 5: Vatandaşların sokakta yaşayan/çalışan çocuklarla ilgili ihbarda bulunacağı bir mekanizmanın</p>	<p>Çözüm 5: ALO 183 Sosyal Hizmet Hattının öncelikle riskli bölge ve illerde gerekli araç, gereç, donanım ve personel yeterliliği sağlanarak kolluk</p>

bulunmaması nedeniyle müdahale edememesi.	kuvvetlerinin desteği ile birlikte yerel bazda uygulanmalıdır.
Sorun 6: “Çocuk Hakları Sözleşmesi”nin toplumda yeterince bilinmemesi ve duyarlılık artırıcı stratejilerin yetersiz olması.	Çözüm 6: Çocuk Hakları Sözleşmesi “taraf devletler, sözleşme ilke ve hükümlerinin uygun ve etkili araçlarla yetişkinler kadar çocuklar tarafından da yaygın biçimde öğrenilmesini sağlamayı taahhüt eder” hükmünü içermektedir. Çocuk Hakları eğitiminin okul müfredatına alınması, çocukla ilgili çalışan hizmet elemanlarına hizmet içi eğitim olarak verilmesi, yetişkinlere yönelik programlarla ebeveynlere sunulması gerekmektedir. Çocuğun saygınlığını ve önemini ön plana çıkartan, çocuklara yönelik olumsuz tutumları değiştiren, çocuğa zarar verici kültürel değerlerin değişimini ve çocuğun toplumda bir birey olarak algılanmasını sağlayan kapsamlı, duyarlılık artırıcı stratejiler geliştirilmelidir. Çocuk Hakları Sözleşmesindeki hükümlerin etkili biçimde uygulanması sağlanmalıdır.
Sorun 7: Hexan ve toluen içeren yapıştırıcı veya tiner gibi boya çözücü kimyevi maddelerin ilköğretim ve ortaöğretimde el işi ve resim derslerinde kullanılması.	Çözüm 7: Bu maddelerin ilköğretim ve orta öğretimde el işi ve resim derslerinde kullanımı kısıtlanmalı ve bunların yerine su bazlı yapıştırıcıların kullanımı teşvik edilmelidir.
Sorun 8: Terör, işsizlik, yoksulluk ve benzeri nedenlerle Doğu ve Güneydoğu Anadolu	Çözüm 8: Çocukları sokağa düşüren nedenlerden en önemlisi göç ve buna bağlı kentsel uyum problemidir. Komisyonumuzun illerde yaptıkları

Bölgesindeki iç göçün engellenememesi ve bölgeler arasındaki gelişmişlik farklılığının azaltılamaması.	çalışmalarda sokakta yaşayan/çalışan çocukların yoğun olarak görüldüğü illerin göç alan metropol kentler olduğu tespit edilmiştir. Bölgeler arasındaki gelişmişlik farklılığının azaltılması, göçün engellenmesi, işsizliğin azaltılması, istihdamın artması için Güneydoğu Anadolu Kalkınma Projesinin (GAP) biran önce tamamlanması gerekmektedir.
--	--

4.3. Tedavi Edici ve Rehabilitasyon Boyutu

Sorun 1: Sokakta yaşayan/çalışan çocuklara verilen hizmetlerde belirli bir standardın olmaması.	Çözüm 1: Sokakta yaşayan/çalışan ve madde kullanan çocukların hepsine aynı hizmet modeli sunulmaktadır. Çocukların evden kaçma, sokakta yaşama, sokakta çalışma, istismara maruz kalma, suç işleme, madde kullanma durumlarına göre hizmet birimlerinin ayrıştırılması ve uygulanacak hizmet modellerinin belirlenmesi gerekmektedir. Bu hizmetler ülke genelinde uygulanabilir projeler çerçevesinde standarda kavuşturulmalıdır.
Sorun 2: Ülke genelinde sokakta yaşayan/çalışan çocuklara hizmet veren çocuk ve gençlik merkezlerinin uzman personel, araç, gereç, donanım ve sayıca yetersiz olması	Çözüm 2: Sokakta yaşayan/çalışan çocuklara yönelik hizmet veren çocuk ve gençlik merkezlerinin sorunun yoğun olarak yaşandığı illerde acilen yeterli hale getirilmesi gerekmektedir. Soruna sadece sokakta yaşayan/çalışan

	<p>çocukların yaygın olduğu metropol iller ölçeğinde değil, bu sosyal sorunu üreten ve büyük kentlere göç veren tüm bölgeler ölçeğinde bakılmalı ve acil tedbirler alınmalıdır</p>
<p>Sorun 3:Özel uzmanlık (ihtisas) gerektiren kuruluşların (cinsel istismara uğramış çocukların tedavisi, suça itilmiş çocukların rehabilitasyonu, madde bağımlılığı tedavisi gibi) azlığının ya da bazı alanlarda olmayışının sistemin etkili çalışmasının önünde engel oluşturması, özellikle kız çocuklarıyla engelli çocukların tedavi ve rehabilitasyonunu sağlayacak merkezlerin bulunmaması.</p>	<p>Çözüm 3:Acilen bu kuruluşların açılışı için gerekli çalışmalar başlatılmalı ve ilgili tüm Bakanlıkların “eşitler arası sorumluluk” anlayışı çerçevesinde hazırlanacak protokollerle söz konusu kuruluşlar açılmalıdır.</p>
<p>Sorun 4:Sokakta yaşayan/çalışan çocukların bazılarının sokakta oldukları süre içerisinde organize suç örgütlerinin baskısı altında kalması ve suça itilme riski ile karşı karşıya olması.</p>	<p>Çözüm 4:Bu çocukları suça iten kişilere veya organize suç örgütlerine verilecek olan cezalar ağırlaştırılmalıdır.</p>
<p>Sorun 5:Sokakta yaşayan/çalışan çocukların doğrudan aileye tesliminin sorunu çözememesi, çocukların ailesinden kaçarak tekrar sokaklara dönmesi.</p>	<p>Çözüm 5:Çocuk ve ailesiyle yapılacak mesleki çalışmalar sonrasında çocuğun aile yanına döndürülmesi ya da uygun bir sosyal hizmet kuruluşuna alınması gerekmektedir. Mesleki çalışmaların tamamlanmasına kadar geçecek süre içerisinde çocukların kalacakları “İlk Adım</p>

	İstasyonları” yaygınlaştırılmalı ve mevcutların koşulları iyileştirilmelidir.
Sorun 6: Sokakta yaşayan/çalışan çocukların aileleri ile birlikte yapılan rehabilitasyon çalışmalarının yetersiz olması.	Çözüm 6: Nihai hedef çocuğu ailesinin yanında ve ailesi ile birlikte rehabilite etmek ve neticede iş ve meslek sahibi olmasını sağlamaktır.
Sorun 7: Sokakta yaşayan/çalışan çocuklarla ilgili faaliyet gösteren sivil toplum örgütlerinin, hizmetlerin sürdürülmesi konusunda finansman sıkıntısı yaşaması.	Çözüm 7: Bu alandaki sivil toplum örgütlerine proje bazında destek sunulmalıdır.
Sorun 8: Sivil Toplum Örgütleri, İl Özel İdareleri ve Yerel Yönetimlerce bu alanda yapılacak çalışmalarda proje bazındaki çalışmaların eksik olması, başarılı proje örneklerinin paylaşılabilmesi.	Çözüm 8: Başarılı proje örnekleri bir havuzda toplanmalı, ilgilenen birimlere projeler ulaştırılmalı ve bilgi paylaşımı sağlanmalıdır. Ayrıca bir proje bankası oluşturulmalıdır.
Sorun 9: Madde kullanan çocukların bağımlılık tedavisi için ülke genelinde UMATEM’lerin sayısının yetersiz olması, bu merkezlerin çoğunun da yeterli donanıma sahip olmaması	Çözüm 9: Uçucu madde bağımlısı çocukların madde bağımlılığı tedavisi için Sağlık Bakanlığı ve Üniversite Hastaneleri tarafından, “UMATEM” lerin sayısı bölgesel esaslar gözetilerek artırılmalıdır.
Sorun 10: Madde bağımlılığı konusunda tedavi olmak istemeyen ve sokakta yaşamayı tercih eden çocuklara yönelik kapalı tedavi ve sosyal	Çözüm 10: Madde kullanan çocukların ve toplumun yüksek yararı düşünülerek, madde bağımlılığı tedavisinin çocuğun kendi isteğine bağlı olmaktan

rehabilitasyon merkezlerinin bulunmaması, yasal mevzuatta sokakta yaşayan çocuğun kurum bakımına ve madde bağımlılığı tedavisine alınmasının kendi isteğine bırakılması ve bu durumun sistemi olumsuz etkilemesi	çıkarılması gerekmektedir. Bunun için gerekli yasal düzenleme yapılmalı ve kapalı tedavi merkezleri oluşturulmalıdır.
Sorun 11: Mevcut yasalarda 18 yaşına kadar olan çocukların sosyal rehabilitasyonunun ve madde bağımlılığı tedavisinin devlet tarafından karşılanması ve 18 yaş üstünün bu kapsamın dışında bırakılması.	Çözüm 11: Sokakta yaşayan ve madde bağımlısı olan 18 yaş üstü gençlere yönelik gençlik evlerinin, tıbbi ve sosyal rehabilitasyonunun yapılacağı birimlerin oluşturulması, sosyal güvencesi olmayan ve sokakta yaşayan gençlere bu hizmetin ücretsiz verilmesi gerekmektedir.
Sorun 12: Sokakta yaşayan ve kurum hizmetlerini kabul etmeyen çocuk ve gençlere yönelik gece barınaklarının bulunmaması.	Çözüm 12: Sokakta yaşayan ve kurum hizmetlerini kabul etmeyen çocuk ve gençlere yönelik ihtiyaç görülen illerde gece barınakları oluşturularak sokakta hiç çocuk kalmaması sağlanmalıdır.
Sorun 13: Sosyal rehabilitasyon sonrası ailesine döndürülen çocukları izleme ve değerlendirme süreçlerinin yetersiz olması.	Çözüm 13: Sosyal rehabilitasyon sonrası ailesine döndürülen çocukların, izleme ve değerlendirme çalışmaları İl Müdürlüklerinde oluşturulacak izleme ve değerlendirme birimlerince yapılmalıdır. Bu süreçte İçişleri Bakanlığı (Emniyet, Jandarma), Sağlık Bakanlığı ve Milli Eğitim Bakanlığının desteği alınmalıdır.

Sorun 14: Mesleki rehabilitasyonu tamamlanan çocukların istihdam edilememesi nedeniyle bu çocukların tekrar sokakta yaşamaya ve çalışmaya dönmesi	Çözüm 14: Mesleki rehabilitasyon süreci sonunda 16 yaş üstü çocukların istihdamının sağlanması yönünde tedbirler alınarak bu konuda özel sektör teşvik edilmelidir.
--	--

5. Sonuç

Sokakta çalışan çocuklar sorununa genel olarak bakıldığında, sokakta çalışan çocukların çok çocuklu ailelerden geldiği görülmektedir. Ailenin bakabileceğinden fazla sayıda çocuk sahibi olması çocuğun bakımı, korunması ve gelişimi ile ilgili gereksinmelerini karşılama görevini yeterli bir biçimde yerine getirmesini engellemektedir. Bu nedenle, sokakta çalışan çocukların yoğun olarak yaşadıkları yerlerde aile planlaması çalışmalarına yer verilmesi önemli görülmektedir. Evden kaçmayı düşünen ve kaçma girişimi olmuş çocukların büyük çoğunluğunun aile içi şiddet nedeni ile bu yola başvurdukları görülmektedir. Ailesi tarafından maruz kaldığı şiddet ve kötü muameleden dolayı sokağın özgür ortamının daha çekici hale geldiği çocukların ailelerine yönelik eğitim programlarının yararlı olacağı düşünülmektedir. Üniversiteler, Milli Eğitim Bakanlığı, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı ve sivil toplum kuruluşları işbirliği ile özellikle risk grubundaki yerlerde aile eğitimi çalışmaları yaygınlaştırılabilir. Sokakta çalışan çocukların yetişkinler tarafından istismara uğradıkları, cinsel tacize maruz kaldıkları ve sokağa ilişkin bazı korkularının olduğu, sokağın tehlikeli ve riskli çalışma koşullarının gelişimlerini tehdit edici bir rol oynadığı açıktır. Bunun sonucunda, çocukların psiko-sosyal gelişimlerini olumsuz yönde etkileyen ve yaşamlarının ileriki dönemlerine de taşıyabilecekleri örseleyici koşullara maruz kaldıkları söylenebilir. Bu çocukların henüz oyun çağlarında olup aileleri tarafından bakılma, korunma ve gereksinmelerinin karşılanması gereken bir dönemde olmalarına rağmen içinde buldukları dönemin özelliklerine uygun bir yaşam sürdüremeyip erken yaşlarda yetişkin rolünü üstlenmeleri karakterleri üzerinde olumsuz izler bıraktığı, benlik kavramlarının olumsuz, moral değerlerinin alt düzeyde olduğu görülmektedir. Sokakta çalışan çocukların büyük çoğunluğu okula

devam etmektedir. Sokakta çalışmak her ne kadar onların okula devam etmelerine engel oluşturmada da, eğitimlerinin önüne geçebilmektedir. Çocukların okul dışında kalan zamanlarının büyük bölümünü sokakta çalışarak geçirmeleri ve sokaktaki çalışma koşulları okul başarılarını olumsuz etkilediği sınıfta kalma oranlarının oldukça yüksek olduğu anlaşılmaktadır. Sokakta çalışan çocuklar ailelerinin yanında kalmakta, gündüz sokakta çalışsalar da akşam evlerine dönmektedirler. Ancak, sokakta çalışma koşullarının onların psiko-sosyal gelişimlerini ve eğitim durumlarını olumsuz yönde etkilediği görülmektedir. Bu nedenle, sokakta çalışan çocuklara yönelik hizmet verecek merkezlerin yararlı olacağı düşünülmektedir. Bu merkezlerde sokakta çalışan çocukların psiko-sosyal gelişimlerini ve eğitimlerini destekleyen faaliyetlere yer verilebilir. Yine, sokakta çalışan çocukların önemli bir bölümünün sokakta çalışmaktan memnun oldukları ve çalışmayı bırakmak istemedikleri görülmektedir. Çocuk kendisini ailesine destek olan bir kişi olarak algılamakta ve ekonomik katkısı nedeniyle ailenin gözünde değer kazandığını düşünmektedir. Bu durumun, çocuğun sorumluluk duygusunu artırarak çalışma isteğini güçlendirdiği de başka bir gerçektir. Sokakta çalışan bu çocukların aile içindeki olumsuz yaşantıları arttıkça, evden uzaklaşıp sokakta yaşamaya başlayabilecekleri riskini de göz önünde bulundurmak gerekir. Esasında Çocukların sokaktan tam olarak çekilmeleri, çalışma nedenlerinin ortadan kaldırılmasına bağlıdır. Çocukların sokakta çalışmalarının temel nedenlerini ortadan kaldıracak ulusal ve yerel düzeyde etkili toplumsal politikaların uygulanmasının gerekliliği de açıktır.

Kaynakça

- [1] ACAR, Hakan., (2006), “Sokak Çocuklarına Yönelik Hizmetlerin Değerlendirilmesi: Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Örneği”. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksekokulu, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara
- [2] AKYÜZ, Emine.,(2000), Ulusal ve Uluslararası Hukukta Çocuğun Haklarının ve Güvenliğinin Korunması, Millî eğitim Bakanlığı yayınları. Ankara
- [3] ALTUNTAŞ, Betül., (2003), Mendile, Simite, Boyaya, Çöpe... Ankara Sokaklarında Çalışan Çocuklar, İletişim Yayınları, İstanbul.
- [4] ATAÜZ, Sevil., (1998), “Dünya Kentlerinin Yeni Olgusu: Sokak Çocukları”, Birikim Dergisi, Sayı:116, s. 68-78, İstanbul
- [5] Başbakanlık Genelgesi, Resmi Gazete, Sayı: 26218, 4 Temmuz 2006
- [6] BİLGİN, Rıfat., (2008), Sokakta Çalışan Çocuklar Sorununa Sosyolojik Bir Yaklaşım: Diyarbakır Örneği, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Elazığ
- [7] ÇOBAN, Arzu İçağasıoğlu, (2007, Ailelerin Yaşam Kalitelerinin Belirlenmesi: Ankara Örneği. Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Hizmet Anabilim Dalı (Yayımlanmamış Doktora tezi), Ankara
- [8] Devlet Denetleme Kurulu., (2003), Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Çalışmalarına İlişkin Rapor. Ankara
- [9] Devlet Planlama Teşkilatı., (2001), Çocuk Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Ankara
- [10] ENNEW, Judith., (2003), Sokak Çocukları ve Çalışan Çocuklar: Planlanma İçin Bir Rehber, Gelişim El Kitabı 4, Çev: Çiçek ÖZTEK, UNICEF Türkiye Temsilciliği, Ankara
- [11] GÜNGÖR, Mehmet., (2007), Sivil Toplum Kuruluşu ve Sokakta Yaşayan ve Çalışan Çocuklar. 5. Sokakta Çalışan ve Yaşayan Çocuklar Sempozyumu, Gaziantep
- [12] GÖZLER, Kemal., (2000), Türk Anayasa Hukuku, Ekin Kitabevi Yayınları, Bursa

- [13] KARATAŞ, Kasım., (2007), Türkiye’de Çocuk Koruma Sistemi ve Koruyucu Aile Uygulamaları Üzerine Bir değerlendirme. Toplum ve Sosyal Hizmet, Cilt: 18, Sayı: 2, İstanbul
- [14] ÖZBBUDUN, Ergun., (2002), Türk Anayasa Hukuku, Yetkin Yayınları, Ankara
- [15] POLAT, Oğuz., (1999), Türkiye’de Sokak Çocukları. Çocuk Forumu Dergisi, İstanbul
- [16] SAYITA, Sevgi Usta., (2005), “Sokakta Yaşayan Çocuklar”. Çocuklar ve Suç- Ceza. Seçkin Yayıncılık, Ankara.
- [17] ULUĞTEKİN, Sevda., (2001), Yirminci Yüzyılda Türkiye’nin Çocukları: Sorunlar ve Beklentiler. Sosyal Hizmette Yeni Yaklaşımlar ve Sorun Alanları: Prof. Dr. Nihal Turan’a Armağan. H.Ü. SHYO Yayın. No:8, s. 7-19, Ankara.
- [18] YILDIZBAŞ, Füsün, PARLAKYILDIZ, Belgin., (2007), Erken Çocukluk Döneminde Çalışan Çocukların Çalışma Nedenlerinin İncelenmesi (Bolu İli Örneği), 5. Sokakta Çalışan ve Yaşayan Çocuklar Sempozyumu, Gaziantep
- [19] ZEYTİNOĞLU, Sezen., (2001), Çalışan Çocukların İhmali ve istismarı. Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayını, İzmir.